

Pilinszky közvetlen közelében „rendíthetetlen, mint a kőzet”. Tanulmányok Pilinszky Jánosról, szerk. Balogh Gergő – Bednatics Gábor

BURJÁN ÁGNES

Padányi Schola Catholica

gimnáziumi tanár, kritikus, a Modern Líraelméleti és Líratörténeti Kutatócsoport tagja

burjan.agnes.padanyi@gmail.com

A Fialat Írók Szövetsége (FISZ) Minerva Könyvek sorozatának új, „rendíthetetlen, mint a kőzet” című tanulmánykötete a Pilinszky-kutatás azon jelentős munkáinak sorát gyarapítja, amelyek a szerző születésének centenáriumához kapcsolódóan tettek kísérletet az életmű elhelyezésére a kortárs olvasás horizontján. A 2024 tavaszán, Balogh Gergő és Bednatics Gábor szerkesztésében napvilágot látott kötet tanulmányai a FISZ és az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem társszervezésében 2021 szeptemberében megrendezett „rendíthetetlen, mint a kőzet / már nem is én ölelem őket” – Pilinszky János emlékezete című konferencián tartott előadások szerkesztett, bővített változatai. A kötet olyan Pilinszky-újraolvasó kíván lenni, amely az életmű új évezredbeli kutatásához csatlakozik, egyszerre folytatva és szétírva annak eredményeit. „Az elmúlt hús esztendő irodalomtudományos fejleményei számos olyan szemponttal gazdagíthatták a Pilinszky-oeuvre faggatását, amely [...] át is alakíthatja az életművéről alkotott képet, esetleg kanonikus pozíciójának [...] magyarázatát. Reményeink szerint az itt olvasható tanulmányok tovább gazdagítják majd, új szempontokkal dúsítva a szerzőről szóló tudományos párbeszédet” – olvashatjuk az *Előszó*-ban (7–8.). Arról, hogy melyek ezek a szempontok, és hogy az újraorientáló kísérletek közös nevezőjeként kirajzolódik-e a kötet értelmezéseiből valamely uralkodó kon-

textus, az alábbiakban még lesz szó. Előtte azonban kiegészítésre szorul az *Előszó* azon, épp a Pilinszky-kutatás elmúlt bő húsz esztendejét érintő kijelentése, miszerint „az utolsó, róla [Pilinszkyről] szóló monográfia csaknem két évtizeddel ezelőtt, 2002-ben jelent meg” (7). E megállapítás félrevezető, még akkor is, ha a FISZ-kötet centrumában a lírai oeuvre áll, és a szó szoros értelmében vett monográfiaként valóban Tolcsvai Nagy Gábor munkája adja e költészet legutóbbi átfogó, szintetikus olvasatát. Bár érteni vélem jelen kötet logikáját és célkitűzéseit, Pilinszky új évezredbeli tudományos befogadástörténetére nézve leegyszerűsítő és méltatlan említetlenül hagyni – még ha sajátos értelmezői nézőpontot érvényesítenek is – Szávai Dorottya 2005-ös¹ és Hankovszky Tamás 2011-es Pilinszky-könyvét,² továbbá azt a Gondolat Kiadónál 2019-ben megjelent, megközelítésmódjában újszerű munkát,³ amelynek írója az a teológus-irodalmár Mártonffy Marcell, aki tanulmányával a FISZ-kötet interpretációinak sorát is megnyitja. Mártonffy Artisjus-díjat nyert könyve a recepció épp azon szegmensét alkotja, amely az esszék fogalmainak tarthatóságára, illetve az azok körül megszilárdult koncepciókra való rákérdező attitűdjét tekintve rokona az itt bemutatandó tanulmánygyűjteménynek. E vonatkozásban a teljes tanulmányanyag háttérben jelen lévő problémafelvetésként idézem Bednatics Gábor kötetbeli írásának (*Tér és pokol*) néhány sorát: „Noha a kánonalakítás általában harcias, mindent felülírni törekvő lendülete Pilinszky lírája nyomán is fel-felélénkül, az újdonságok [...] nem igazán érintik befogadástörténetének megszokott megállapításait [...]. Ezekből [...] nem a témák, toposzok, fogalmak váltak érvénytelenné, de az ebből levont következtetések, viszonyítások zárultak be gyorsan, így jutva el a metafizika, apokaliptika, miszticizmus, vallásosság és vallomáosság kategóriáihoz, hogy aztán körkörös igazolást keressenek a maguk így feltárt igazához a Pilinszky-prózában, vagy éppen fordítva: a verseket e hívószavak alapján kérdőre vonva jussanak el a prózai kinyilatkoztatásokhoz. A költő irodalomtörténeti helye épp ezért lehet ma is a legnagyobb dilemma: stabilan odakapcsoljuk-e ahhoz az időszakhoz, amelyben alkotott, de valódi kérdéseket már nem intézünk művészetéhez [...], vagy [...] más szögből vizsgáljuk meg azokat a toposzként konfigurálódott jelenségeket, amelyek ezt a szövegvilágot körülveszik.” (136–137.)

Leginkább ez, a recepció megszilárdult, magukat a „közeteknél konokabban” továbbbörökítő ítéleteinek kritikai felülvizsgálatára tett kísérlet adja a tíz tanulmányt közlő – téma és elméleti háttér tekintetében változatos, bár azt termékeny kölcsönösségben működtető – tanulmánykötet homogenitását. Ennek értelmében a *Sírvers* utolsó előtti sorának („rendíthetetlen, mint a közet”) főcímmű választása nem csupán tisztelgés Pilinszky János életművének „közetszerű” nagysága előtt, utalás a szerző

¹ SZÁVAI Dorottya, *Bűn és imádság. A Pilinszky-líra camus-i és kafkai szöveg hagyományáról*, Akadémiai, Budapest, 2005.

² HANKOVSKY Tamás, *Pilinszky János evangéliumi esztétikája. Teremtő képzelet és metafizika*, Kairosz, Budapest, 2011.

³ MÁRTONFFY Marcell, *Biblikus hagyomány és történelmi tapasztalat Pilinszky esszéiben. Poétika és teológia II.*, Gondolat, Budapest, 2019.

„rendíthetetlen” népszerűségére, hanem metaforájává válik annak a tudatosított hatástörténeti közegnek is, amely a tanulmányok szerzőit revízióra sarkallta.

Mártonffy Marcell tanulmánya (*A tekintet tükröződése. Szembenézések Pilinszky lírájában*) a kritikai recepció azon nézetét ingatja meg, hogy a versek magának az isten-tapasztalatnak a megjelenítői. Ennek legérzékletesebb példája a misztikus tradícióban gyökeredző *Gótika*: a vers olyan csapdaként lepeződik le az elemzés során, amely „a cselekvő nézés felemelő végeredményének meghirdetésével a teljesség megragadását ígéri”, mégis csak „emlék- vagy vágyképként prezentálja a jelenlét kontemplatív elmélyítésének sikeres erőfeszítését”. (24.) Mártonffy azzal foglalkozik, amire nem nyílt tér Pilinszky esszéisztikáját vizsgálva: „E helyütt nem lehet feladatunk – írja 2019-es könyvében – annak mérlegelése, hogy Pilinszky lírája miként viszi véghez az esszéikben kitűzött »inkarnatorikus« programot. [...] Főként a kései kötetek számos darabja – így a *Végkifejlet* és a *Kráter* visszatérő, a beszélő alanyt kilátástalan elhagyatottságában, az emberi együttlét értelemvesztésének személyes »poklában«, a psziché szélsőséges állapotaiban, profán eksztázisaiban [...] felismertető intonációja – ellenállni látszik annak a szándéknak, amely a versvilágot egyetlen modalitás, a mégoly átfogó értelemben vett imádság jegyében kívánná egységesíteni.”⁴ A szerző FISZ-kötetbeli írása megmutatja, hogy a fent említett olvasói-értelmezői tapasztalat ellenére is érdemes a versek értelmezése során fenntartani a teológiai kérdezőmódot. A gondolatmenet nagy eredménye (és egyúttal meglepő fordulata) az inkarnáció nyelvi történésként értett koncepciójára vonatkozó következő megfigyelés: „[a] kiúttalan és nemritkán patológikus önszemlélet lírai reprezentációi [...] akaratlanul beteljesítik [...] azt az egyetemesnek tekintett műalkotás-eszményt, amely [...] nem vallási eredetű jelölőivel, hanem egyedül művészi hitelességével tanúsítja a transzcendens teremtőerő működését” (39.). A tanulmány kötetnyitó pozícióját abszolút indokoltá teszi, hogy – a szerzőre jellemző alaposág és tapintat jegyében – igen sűrű szövésű gondolatanyagot tár a befogadó elé, amely a kötet többi tanulmánya felőli újraolvasással csak még izgalmasabbá válik.

Balogh Gergő írása azzal járul hozzá a kritikai recepcióban megszilárdult Pilinszky-kép átrajzolásához, hogy folytatva és újragondolva Varró Annamária megkezdett kutatását,⁵ egy lényegében elfelejtett verscsoportról közöl revelatív észrevételeket. Nem kevesebbre vállalkozik, mint hogy a teljes lírai életműben vizsgálja a szerelem tapasztalatának színrevitelét. A versek nyelvi-poétikai működéséhez Varrótól eltérően Balogh nem a József Attila-i és a Szabó Lőrinc-i hagyomány előzményszerepe, hanem a kommunikáció képtelenségét önnön szervezőelvévé emelő későmodern líra paradigmája felől közelít. Verselemzései értékes hozzászólások a Pilinszky-lírát tár-

⁴ Uo., 79.

⁵ VARRÓ Annamária, *Vonzás és taszítás. Egy elfelejtett szerelmi líra. Pilinszky János: Trapéz és korlát, Hungarológiai Közlemények* 2015/4., 47–64. A kutatási anyag később a szerző PhD-disszertációjába is bekerült: VARRÓ Annamária, *Tést és szöveg kapcsolata Pilinszky János lírájában és a kortárs magyar költészetben (Borbély Szilárd és Kiss Judit Ágnes)*, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar, Budapest, 2018.

gyiasként, személytelenként aposztrófáló líratörténeti (és -elméleti) hagyományhoz, illetve a dadogásként értett versbeszéd megközelítéséhez.

Itt jegyezzük meg: a FISZ-kötet talán legnagyobb hozadéka, hogy szerzőit egytől egyig Pilinszky költői nyelve, annak sajátosságai foglalkoztatják, olvasási-értelmezési stratégiájukat a szövegorientált, nyelvi-poétikai perspektíva határozza meg, és az értelmezések immár tudatosan kikerülik a csapdát, hogy a költő alkotásfilozófiai kijelentései kritikátlan prekonceptióként irányítsák a versek befogadását. Kiemelt jelentőségű, hogy a kutatói érdeklődés homlokterében elsősorban nem a (múltán híres és sokat elemzett) *Harmadnapon*, hanem a pályaindító *Trapéz és korlát*, valamint a kései *Kráter* költője áll, jöllehet tízből négy tanulmányíró (Mártonffy Marcell, Balogh Gergő, Kulcsár-Szabó Zoltán, Lénárt Tamás) – ki-ki a maga kérdésirányának összefüggésében – a pálya csúcspontját jelentő *Apokrifet* is újraolvassa. A szerzők sokrétű, a versnyelvi működésre figyelő elemzések keretében tekintenek rá újra a recepcióban rögzült *tárgyiasság–személytelenség, dialogikusság, csend–elnémulás–dadogás, látomásosság/visszaszorult képszerűség* fogalmaira, és kérdeznak rá érvényességükre az életmű különböző korszakainak lírai termését vizsgálva. Az új belátások megszületésében jelentős szerepe van a poszthumanizmus kritikai perspektívájának, az embert ellentétpárok (ember/állat, emberi/nem-emberi) révén definiáló gondolkodás kritikáját adó Giorgio Agamben politikai filozófiájának és a biopoétikai szemlélet-és értelmezésmódnak. A felajánlott kontextusok közös nevezője (az életre irányuló nonantropocentrikus tekintet) és a tanulmányok szerkesztett sorrendje egyaránt biztosítja az egyes szövegek közti termékeny párbeszéd létrejöttét, így téve érdekessé az érdekes és lineáris és folyamatos olvasást.

A kötet harmadik, Ágoston Enikő Anna által írt tanulmánya (*A Halak a hálóban ciklus megpörgetett csillagtérképe*) *A mű születésében* megjelenő archivált ihlet jelenségének – a versek működése felől történő – megértését tűzte ki célul. Mit jelent Pilinszky-nél, hogy a testével ír? Hogyan kellene értenünk, hogy a „jó vers [...] diadal, győzelem, a teremtő, eleven élet győzelme az élettelen ellenálláson”,⁶ mint nyelvi materián? Mit jelent az alkotás és a befogadás folyamatában, amit a költő *mozgásoknak* nevez? A tanulmány részletesen kidolgozott válaszokat ad e kérdésekre, ami nem függetleníthető a (bio)poétikai olvasásmódtól, és attól az értelmezői érzékenységtől, amellyel a szerző a korai Pilinszky-líra versnyelvi értelemképzésének specifikumát kutatja. *A mű születése* mozgásokat szemléltető hasonlata, a „megpörgetett csillagtérkép” itt a teremtő-/alkotó- és a befogadásfolyamat metaforájaként értelmeződik: a vers(szöveg) mint partitúra („csillagtérkép”) fel- és lejártszája („megpörgetése”) egy biológiai médiumban, a test egészében történik. A verselemzések feltárják azt a befogadásban biológiai szinten is érzékelhető, életteli költői nyelvhasználatot, amely – a sikeresen archivált ihlet következtében – szokatlanságával, szenzualitásával friss impulzusként hat az érzékszervekre, az egész testre. Ez „a nyelv egy másfajta hallása, [...] ahogy a szív vagy a lélegző lélek érzel: a biopoétika egy szakrális dimenziója

⁶ PILINSZKY János, *A mű születése = Uő., Esszék, cikkek*, Magvető, Budapest, 2019, 17.

aktiválódik” (98.). Baloghnál és Ágostonnál is hangsúlyos szerepet kap a versek aposztrófikus invokációja, a felszólítások performativitása, és azok a nyelvi (szemantikai és akusztikai) folyamatok, amelyek által felszámolódnak az én és a Másik közötti határ: a versek alanyisága a hatalmat jelentő hang birtokosaként beolvasztja magát a megszólításban létesített Másikba, és a hang teremtője helyett nyelvi produktummá, eseményé, „csak” hanggá válik – elszemélytelenedik.

Kulcsár-Szabó Zoltán tanulmánya (*Önmegszólítás és dekreáció*) Simone Weil dekreáció-gondolatának jelenlétét tárja fel az 1942-es *Magamhoz* önmegszólító beszédhelyzetét vizsgálva, jöllehet Weil csak az 1960-as évektől volt Pilinszky szellemi forrása. Ezáltal a Pilinszky-kutatás azon megfigyelését erősíti, hogy a költészetében megjelenő hatások gondolati magva már eleve benne élt, s ebből adódik, hogy identifikáló típusú olvasóként nem állt távol tőle a kisajátító természetű értelmezés.⁷ Kulcsár-Szabó rámutat, hogy a „kegyetlen titkaira” figyelő „nyersen szép” állatok képében a teremtménység (kiszolgáltatottság, sebezhetőség) állapota nyilvánul meg, az ittlét kontingenciája, amellyel – az éber vállak és a testi lét törekenységének kegyetlen titkaira irányuló, befelé forduló figyelem képzete révén – az önmaga által megszólított én is azonosítódik: „A zárlatban az én saját kitüntetett pozícióját vonja kétségbe, amivel egyben a megszólított is azonosíthatatlanná lesz (»csak én látlak. Vagy én se.«”). A saját személy így értett elvesztése a Weil-féle dekreáció egy lényeges aspektusa, ahol [...] a személytelenség [...] az én önmagától való megválásának, egy kritikai erőnek a manifesztációja, amely az ént elszakítja attól az egyetlen birtokától és képességétől [...], hogy magához és magáról beszéljen, hogy szájában tartsa magát, hogy azt mondja: én” (117. Kiemelés az eredetiben).

Az *Apokrif* vizuális és akusztikai szervezettségét vizsgáló Lénárt Tamás arra hívja fel a figyelmet, hogy a szakirodalomban Pilinszky költészete kapcsán megszilárdult *látomásosság*, illetve *csend* vagy *elnémulás/-hallgatás* hívószavai mögött „igen heterogén fogalmiság rejlik” (120.), majd rámutat, hogy ezekről „mint antropológiai kontroll alá eső, vagy épp e kontroll hiányáról tanúskodó tevékenységterületekről esik legtöbbször szó”, holott ezek „a veresszubjektum nyelvi létmódjának aspektusai” (124.). Lénárt, miután feltárja az *Apokrif* című versben az emberi lét határterületeit (*kisgyerek*, *vadállat*), majd a nem-emberit (*torony*, *kő*) invokáló tropológiát, a költő beszédmódját jellemző *személytelenség* és *tárgyiasság* fogalmait értelmezi újra. E szerint a vers elszemélytelenítő tendenciái, tárgyiassága a költői megszólalás antropomorf kontrolljának részleges eloldásában valósul meg. A vers „a közlés kommunikatív (szólás, hang) és reprezentatív (képi-vizuális) mozzanatait egy bizonyos »köztes«, »nem-emberi« dimenzióba utalja, azaz átengedi [...] ezeket a nyelv mediális komponenseket integráló [...] retorikai mozgásainak” (133.).

⁷ SZEGEDY-MASZÁK Mihály, Radnóti Sándor: A szenvedő misztikus. Misztika és líra összefüggése, ItK 1982/4., 500.; SZMESKÓ Gábor, „Pilinszky Weilt olvas” = *Kánon és komparatiztika. A kánonok többszólamúsága keletközép-európai kontextusban*, szerk. SZÁVAI Dorottya – FÖLDES Györgyi, Budapest, Gondolat, 2019, 226–239.; SZÁVAI Dorottya, „A pokol térélmény. A mennyország is.” *A kelet-európai kultúrák néhány adottságáról – Pilinszky János gondolatvilágának fényében*, ItK 2021/5., 630–641.

Bednatics Gábor írása (*Tér és pokol*) az utolsó kötet *Terek* című versének térpoétikai elemzését végzi el. A szöveg és az értelmezői módszer megválasztása mögött az a nézet húzódik meg, hogy a recepció megállapításai ugyanazokban az értelmezői körökben mozognak, nem születnek revelatív felfedezések. Bednatics felhívja a figyelmet arra, „hogy a [sic!]”⁸ »evangéliumi esztétikaként« meghirdetett nézőpont és a költői alkotások közötti összefüggések egymásra vetítése egészen leegyszerűsíti az olvasást” (137.). Annak megmutatása érdekében, hogy milyen eredményre vezet a Pilinszky-líra vegyítésa – a vallásos lét- és művészetszemlélettől elvonatkoztató – poétikai megközelítése, a „klasszikus pilinszkys toposzok” (139.) által ismertté vált *Tereket* elemzi, amiből kiderül, hogy a versbéli „poklot konkrét, köznapi helyként érzékelhetjük. Nem metafizikai, de még csak nem is transzcendens ez a közeg” (143.). Miként a tanulmány születése óta eltelt három év alatt számos, az évezred eleji Pilinszky-képet átrajzoló munka készült, a kritikai recepcióra tett kijelentésének tartóhatósága kérdéses. Az a meglátása azonban érvényes, hogy a térpoétikai olvasásmód termékenyen strukturálhatja újra az egyes Pilinszky-versekről alkotott értelmezéseket, ahogyan az is, hogy „[a] József Attila-i vagy Szabó Lőrinc-i hagyomány kiemelése a térpoétika tekintetében is válaszul szolgálhat azokra a kérdésekre, amelyek Pilinszky János lírájának szegeződnek” (135.).

Szirák Péter tanulmánya (*Töredékek bonyodalmai. Pilinszky-szörványok*) annyiban elkülönül a többitől, hogy hatástörténeti összefüggésben közelít a Pilinszky-lírához: a Kukorelly Endre, Garaczi László és Esterházy Péter egyes szövegeiben feltárt Pilinszky-idézetek „kényszerítő erejét [...], hajlékonyságát/hajlíthatóságát, [...] eredeti és új kontextusának összjátékát, összességében szemantikai és modális bonyodalmaikat kommentál[ja]” (151.). Rámutat, hogy Kukorelly *Egy gyógynövénykert* című verse „a tekintet, a figyelem, a látás, a látottság vonatkozásában” sokkal inkább Pilinszky *Gótika* és *Terek* című költeményeivel hozható kapcsolatba, mint az *Impromptuval*, ahogy azt Farkas Zsolt Kukorellyről írott monográfiájában bemutatja (151. Kiemelések az eredetiben). Ezt követően Pilinszky *Gyónás után* című versének (próza) átirataként olvashatjuk újra Garaczi László *Nincs alvás!* című kötetének nyitódarabját, a *Csigacsókot*. A motivikus kapcsolatokon túl a nyelv Assisi Szent Ferenc-i létformájában való kitüntetettsége is intertextuális viszonyba lépteti a két szöveget. Garaczi a Pilinszky-vers zárlatát („Mivel csak ők, az erős gyilkosok / ismerik a füvek, fák, madarak, / a nők és a csecsemők nyelvét”) írja újra a fák helyett végül embereket gyilkoló favágó figurájában, akiről már az első mondatban kiderül, hogy érti a madarak, a fák és a szén nyelvét.

Mezei Gábor írása (*Látás és biopoétika Pilinszky Kráter című kötetében*) a recepció azon kijelentéseire reflektál, amelyek a képalkotás élességének, a látvány megképezhetőségének a kései Pilinszky-lírában való eltűnését a költői nyelv kifejezőerejének

⁸ Itt jegyzem meg, hogy a kiadvány két szerkesztőjének, különösen az olvasószervezőjének a tanulmánya esetében elmaradhatott a nyelvi ellenőrzés. Felfedezhető továbbá néhány következetlenség a tartalomjegyzékben és a főszövegben megadott tanulmánycímek között.

gyengüléseként értelmezik. Verselemzéseiben (Newton, Zöld, Gótika, Pupilla) feltárul, hogy e jelenség esetében nem „csupán a korábbi kötetekben e költészetre jellemző képszerűség egyszerű [...] háttérbe szorulásáról” van szó, hanem arról, hogy a csendhez hasonlóan a láthatatlan látvány is szerves része a kései versek poétikájának, és „egy a nyelvi képződést megelőző állapothoz tartoznak” (176.). Mindez Mezei szerint „a vizuális percepciótól eltávolodó humán tapasztalat és az állatok megigézettségének alapállapota, illetve ezek lehetséges közelsége révén kaphat [...] magyarázatot”, ami egyúttal „Pilinszky kései költészetének egyik alapkérdése” lehet (182.).

Vincze Richárd, hasonlóan Bednancshoz, egyetlen vers, a *Vesztőhely télen* elemzésének szenteli tanulmányát, hogy a költemény kanonikus helye és befogadástörténete közti „kissé antagonisztikus, vagy inkább feszült viszony [...] valamiképp kiegyenlítődhessen” (188.). Mert bár a vers „a Szálkák egyik kiemelkedő ismertségű eleme, [...] éppen olyan aspektusai nem kerültek [...] az interpretáció lényegi homlokterébe, amelyek válaszként lennének képesek pozicionálni [...] azon elemeit, eljárás módjait, (ön)értelmezői lehetőségeit, amik e textus ismertségét, kanonikus pozícióját eredendően [...] megindokolhatnák” (187.). Vincze az agambeni filozófia felől közelíti a vershez. Miután bemutatja az emberi és állati létezők közötti határ (teremtettségben való) felszámolását a versnyelvben, arra a következtetésre jut, hogy a vers vestőhelye az antropológiai gépezet „imaginárius kivégzésének színtere” (204.).

A FISZ-kötetet Pataki Viktor írása (*Pilinszky János poétikája gyerekirodalmi szövegeinek tükrében? Hozzászólás a verses mesékhez*) zárja, amely a *Kalandozás a tükröben* elemzését végzi el, amellet érvelve, hogy e verses mese „éppen ellenkezője annak, amit a recepció észlel” (226.), vagyis a tükrözés önreprezentációs műveletei nem valóság és fikció, hanem „az olvasás és (ön)megismerés komplex viszonyát” értelmezik (227.). A tanulmány érdemei közé tartozik a verses mesék keletkezés- és befogadástörténetének, a szövegforrások helyzetének összefoglalása, és annak felvetése, hogy e szövegek recepció által érzékelt „sikerületlensége» nem a hagyományos mese-poétikáktól való eltérésben ragadható meg, és nem is a narratívaként való olvashatóság indexáltságának hiánya miatt alakult így, hanem [...] a verses mesék afféle kötetkoncepciók és poétikai tendenciák közti közvetítések nyelvi lenyomatai” (218.). Pataki témaválasztásával a hazai irodalomtudomány 2010-es évektől felélénkülő gyerekirodalmi kutatásait is gazdagítja.

Érdemes még röviden értékelni a kötet komparatistikai távlatú megfigyeléseinek eredményeit. Jelentős hatástörténeti összefüggésre talált Mártonffy Marcell, aki az inkarnáció fogalmának forrásaként fedezte fel Pierre Emmanuel egyik esszéjét, amelyet Pilinszky 1965-ben *A szó szeretete* címmel fordított le az *Új Ember* számára. Ágoston Enikő Anna meggyőzően vetette fel Bergson *Teremtő fejlődésének A mű születésére tett hatását*: „Mintha az életlendület és az ihlet felcserélhetők lennének, ahogy az anyag és a nyelv(i anyag) is” (79.). A kötet szerzői emellett a Szabó Lőrinc-i és a József Attila-i nyelvhasználat Pilinszky költészetében meglévő nyomaira vonatkozóan is tettek megállapításokat.

Horváth Kornélia 2021-es, Pilinszky költészetének szentelt nagyívű tanulmányában⁹ jegyezte meg, hogy „a poétikai szemlélet és értelmezésmód [...] mintha visszaszorult volna az elmúlt két évtizedben. Holott ennek is volt némi hagyománya [...]”. Bátran kijelenthető, hogy a Fiatal Írók Szövetségének itt bemutatott kiadványa sokat tett e hagyomány felélesztése érdekében. Horváth Kornélia versértelmezései már 1999-ben rávilágítottak Pilinszky költői nyelvének humboldti értelemben vett *energeia*-természetére.¹⁰ Szávai Dorottya részéről pedig már 2005-ben felvetődött, hogy „a lírai tárgyiasság mélyén Pilinszky verseiben a lírai *alanyiságnak* egy új *minősége* szólal meg”.¹¹ 2006-ban a korán elhunyt kiváló irodalomtudós, Szitár Katalin mutatott rá, hogy Pilinszky költészete „felszámolja a különbséget »én« és a külvilág, belső és külső, alany és tárgy között, az így létrejött új szubjektumstátusz pedig a lét tárgyiasság formáival való azonosságon alapszik. [...] Minden létezőben egy és ugyanazon lét formáját, emanációját látja”.¹² A Pilinszky-líráról teológiai, biopolitikai, tér- és biopoétikai keretben újraolvasó kötet sajátos és talán legnagyobb hozadéka, hogy ahelyett, hogy eltávolítana a korábbi Pilinszky-olvasatoktól, eredményeik és kérdésfeltevéseik újrafelfedezésére késztet. Nem igazán arról van tehát szó, hogy új fényben látjuk Pilinszky költészetét és művészetfelfogását, hanem arról, hogy bizonyos vonatkozásait élesebben látjuk.

(*Fiatal Írók Szövetsége, Budapest, 2024. [Minerva Könyvek]*)

⁹ HORVÁTH Kornélia, *Az írás jogos szabadságunk. Isten a szabadság. Pilinszky írásművészetéről és költészetéről = Uő., A késő modern magyar líra alakzatai*, Gondolat, Budapest, 2021, 47–65.

¹⁰ HORVÁTH Kornélia, *Tűhegyen. Versértelmezések a későmodernség magyar lírája köréből*, Krónika Nova, Budapest, 1999.

¹¹ SZÁVAI, *Bűn és imádság*, 45. (Kiemelések az eredetiben.)

¹² SZITÁR Katalin, *A rejtőző megmutatkozása. Pilinszky János: Apokrif = Vers – Ritmus – Szubjektum. Műértelmezések a XX. századi magyar líra köréből*, szerk. HORVÁTH Kornélia – SZITÁR Katalin, Kijárat, Budapest, 300–354.